

Over geschiedenis en burgerschap

De vmbo-examens geschiedenis van 2018

Docenten vonden het examen GL/TL 2018-1 aan de moeilijke kant. Toch wijken de resultaten nauwelijks af van andere jaren. Hoe is het eerste vmbo geschiedenisexamen nieuwe stijl, waarbij staatsinrichting in het Historisch Overzicht geïntegreerd is, bevallen?

Peter Jager en **Huub Kurstjens** zijn toetsdeskundigen geschiedenis bij Cito voor respectievelijk de digitale en papieren examens geschiedenis vmbo (Peter.Jager@cito.nl en Huub.Kurstjens@cito.nl).

Rechterpagina: Dolle Mina protesteert op 25 juli 1973 in Den Haag tegen de voorschriften van de rooms-katholieke kerk over geboortebeperving. Foto: Anefo/Mieremet, Nationaal Archief.

Dat was even schrikken: leerlingen die enthousiast de examenzaal verlieten! Als dat maar goed gaat, als ze maar goed gelezen hebben en als ze maar niet te lichtzinnig over de vragen gedacht hebben. Dat waren de eerste reacties van docenten na afname van het eerste examen gebaseerd op de vernieuwde syllabus, waarbij de staatsinrichting vanaf 1848 geïntegreerd is in het Historisch Overzicht. Niet de werking, maar de wording van staatsinrichting staat centraal. Deze benadering van staatsinrichting lijkt verdacht veel op wat in de komende jaren ‘burgerschapsonderwijs’ moet gaan heten en wat nu een belangrijk onderdeel van het vmbo-examenprogramma Geschiedenis en Staatsinrichting is geworden. Leerlingen op basis- en middelbare scholen moeten straks allemaal les krijgen over democratie, vrijheid, mensenrechten en de rechtsstaat.¹ Ook de ideeën die er leven bij Curriculum.nu

sluiten goed aan bij het nieuwe vmbo-examenprogramma. De volgende citaten illustreren dat: ‘Leerlingen leren van, door en over de basiswaarden die ten grondslag liggen aan de democratische rechtsstaat (zoals de Grondwet). Zij leren over de rechten en plichten die hieruit voortvloeien. (...) Leerlingen leren over historische contexten waar democratie en rechtsstaat uit zijn voortgekomen. Ze leren dat er andere bestuursvormen waren, zijn, en denkbaar zijn en hoe de rechtsstaat zich daartoe verhoudt.’² Aleid Truijens merkte in haar wekelijkse column in *de Volkskrant* op: ‘Hé, dat vak bestond toch al? En dan bedoel ik niet het wazige Burgerschapsvorming, maar dat andere, stokoude vak, waarbij je van alles leert over democratie, grondwet en staatsinrichting, over vrijheid van meningsuiting en mensenrechten, over de slavernij, de Holocaust, godsdienstoorlogen en ontkerkelijking. Geschiedenis heet dat vak.’³

De Dodendraad op de grens tussen België en Nederland, hier bij Sluis (Zeeuws-Vlaanderen). Een Duitse soldaat poseert als slachtoffer, 1915.

Positief-kritische reacties

Laten we teruggaan naar het examen vmbo-GL/TL. Dat werd door docenten positief-kritisch ontvangen.⁴ Positief omdat staatsinrichting mooi geïntegreerd was, de chronologische lijn duidelijk was, de tussenkopjes houvast gaven, het examen op niveau was, het niet verrassend was vergeleken met het voorbeeldexamen en wie goed geleerd had, beloond werd. Kritisch omdat er veel van de leesvaardigheid van leerlingen werd gevergd, enkele vragen niet eenduidig geformuleerd waren, de onderwerpen niet gelijkelijk aan bod kwamen en er nogal wat interpretatieverschillen mogelijk waren bij het correctievoorschrift. Een docent merkte op dat het geheel voor tachtig procent vergelijkbaar was met voorgaande jaren. Indien dat laatste het geval is, dan is er sprake geweest van een soepele overgang. De betrouwbaarheid en de standaarddeviatie zijn goed te noemen en ook de N-term (de normeringsterm) bevestigt het beeld van continuïteit. Voor het vierde achtereenvolgende jaar was er sprake van een N-term van 0,9.⁵ Laten we eens een paar opgaven onder de loep nemen. Om te beginnen opgaven waar veel discussie over was, zoals vraag 14 over de Dodendraad. Bij docenten was er onvrede over de onduidelijke vraagstelling. Het was inderdaad taalkundig beter geweest om te vragen naar de bijnaam van deze grensafscheiding dan te vragen naar de naam van de grens. Toch zaten er in de bron zeker zes aanwijzingen die verwezen naar het juiste antwoord. Zo sterven er twee mensen die per ongeluk de grens aanraken, wat verwijst naar de Dodendraad. Een antwoord dat het zou gaan om de Belgisch-Nederlandse grens doet de context van de bron, die nadrukkelijk gebruikt moest worden bij de beantwoording van de vraag, dan ook geen recht.

Een andere vraag waar eveneens de context van de vraag een belangrijke rol speelde, was vraag 38. Daar moesten twee eisen en wensen van Dolle Mina genoemd worden op basis van een krantenartikel uit 1970. Dolle Mina was weliswaar geen begrip dat in de syllabus stond, maar door het jaartal, door de verwijzing naar de bijnaam van Wilhelmina Drucker én door de vermelding van kinderopvang was zonneklaar dat het hier om de Tweede Feministische Golf ging en dit begrip moest wél gekend worden. Beide opgaven waren voorbeelden van nieuwe vraagvormen waarbij contexten gebruikt moesten worden voor de beantwoording van de vraag. Deze nieuwe vraagvormen waren aangekondigd in de brochure bij de verantwoording van de vernieuwde syllabus.⁶ Daar staat op pagina 11 onder het kopje 'Nieuwe contexten' vermeld: 'Onder nieuwe contexten worden vragen verstaan met bronnen die betrekking hebben op een andere inhoud en context dan op basis waarvan in de stofomschrijving in eerste instantie sprake is, maar die op basis van ►

De gegevens van de toets- en itemanalyse op basis van de versnelde correctie

Hieronder staan schematisch de gegevens die bij Cito via het Wolfsysteem zijn binnengekomen op basis van de versnelde correctie. Deze gegevens zijn nodig om een afgewogen oordeel te kunnen geven over de aanvaardbaarheid, validiteit en betrouwbaarheid van het examen. Ook is het mogelijk om op basis van deze gegevens een vergelijking te maken met eerder afgenomen examens. Samen met het commentaar dat na afname op de examens gegeven wordt, leidt dit tot de vaststelling van de normering (de N-term) door het CvTE.

Het vmbo-examen 2018 in cijfers

(alleen het papieren examen GL/TL):

	GL/TL
gemiddelde score / schaallengte	38,72 / 64
gemiddelde p-waarde*	0,60
vastgestelde N-term*	0,9
% onvoldoende (na vaststelling door CvTE)	21,8
gemiddelde cijfer	6,3
betrouwbaarheid*	0,77
standaarddeviatie*	7,92
aantal kandidaten	24.031
steekproefgrootte	16.208

* De **gemiddelde p-waarde** is een maat voor de moeilijkheidsgraad van een examen. Van eenzelfde orde is de **p'-waarde van een vraag**. Een p- of p'-waarde van 0,10 betekent een erg moeilijk examen of een erg moeilijke vraag. Een waarde van 0,90 een erg gemakkelijk examen of een erg gemakkelijke vraag. De p/p' wordt berekend door de gemiddelde score op een examen/vraag te delen door de maximaal haalbare score op dat examen/die vraag. De waardes worden vaak aangegeven als een percentage.

* De **N-term** of de **normeringsterm** is een ijkvariabele die gebruikt wordt om de score op het examen om te zetten in een cijfer. Hoe hoger de N-term, hoe (relatief) moeilijker het examen was.

* De **betrouwbaarheid** is de mate waarin de scores consistent, nauwkeurig en reproduceerbaar zijn, kortom vrij van meetfouten.

* De **standaarddeviatie** is een spreidingsmaat. Hoe groter de spreiding, hoe beter de hele scoreschaal wordt benut.

Zie voor meer informatie de toetstechnische begrippenlijst: www.cito.nl/static/oenw/ttb/beglist1.htm.

1 Zie de berichtgeving in *Trouw* op 5 juni 2018 en de *Volkskrant* op 6 juni 2018.

2 Zie het tweede tussenproduct van het ontwikkelteam Burger-schap op Curriculum.nu via bit.ly/2QELFIG.

3 De column is na te lezen op de website van de *Volkskrant* via bit.ly/2OBQd12.

4 Zie ook de bespreking van het GL/TL-examen door Frank Werdijk en Daan van Leeuwen. *Vmbo tl. Luxemburg, postzegels en voetbal (Kleio 4, juni 2018, p. 68).*

5 Zie kader. Een examen moet goed te normeren zijn met een N-term binnen de marge van 0,0 t/m 2,0. Een N-term van 0,0 of van 2,0 is echter allerminst wenselijk. Bij een N-term buiten de marge (+ 0,5 t/m +1,5) is sprake van een uitzonderlijk makkelijk of een uitzonderlijk moeilijk examen.

6 Examenblad over de vernieuwde syllabus, bit.ly/2NIWAt5.

7 Zie kader onderaan deze pagina.

8 De resultaten van deze uitgebreide vragenlijst zullen waarschijnlijk eind 2018 door het CvTE gepubliceerd worden.

reeds verworven kennis uit de syllabus beantwoord moeten kunnen worden.'

Ook een andere vernieuwing, namelijk gedeeltelijk nieuwe leerstof, leverde bij sommige GL/TL-leerlingen en docenten problemen op. Uit een inventarisatie, gedaan door het LAKS, bleek dat een groot deel van de klachten betrekking had op de onbekendheid met deze nieuwe leerstof. Het betrof vraag 2 (de Luxemburgse kwestie), vraag 14 (de Dodendraad), vraag 15 (de Dolkstootlegende), vraag 20 (de mislukte staatsgreep van Hitler in 1923), vraag 26 (Gestapo) en vraag 30 (Slag om Arnhem). Onbekendheid die misschien ook deels te wijten is aan onbekendheid met de vernieuwde syllabus in het algemeen en met de nieuwe invulling van het verrijkingsdeel in het bijzonder. Zo betreft het verrijkingsdeel niet meer drie kleine, losse thema's, maar een spreiding over de hele stof die in de syllabus herkenbaar is aan de cursieve weergave ervan.

Mooie vragen

Vragen die 'mooi' gevonden werden en die vaardigheden toetsen op het niveau van GL/TL-leerlingen, waren er ook. Als voorbeelden werden genoemd vraag 10 (kiezen uit groepen die zich tussen 1900 en 1920 emancipeerden), vraag 19 (over betrouwbaarheid van bronnen)⁷ en vraag 42 (over historische gebeurtenissen die na de Tweede Wereldoorlog geleid hebben tot optimisme). Er waren twee aanvullingen nodig van het CvTE op het correctievoorschrift bij het GL/TL-examen. De eerste betrof de te beperkte antwoordmogelijkheden bij vraag 9 (twee economische voordelen noemen van het kolonialisme voor fabriekseigenaren). De tweede betrof vraag 30, de foto van de vernielde brug bij Arnhem niet lang na de Slag om Arnhem. Van het laatste deel van het correctievoorschrift bij vraag 30 zou de suggestie kunnen uitgaan dat het voor de geallieerden noodzakelijk was om de brug onbeschadigd in handen te krijgen om daarna Duitsland te kunnen binnenvallen. Het waren echter de geallieerden zelf die na de verloren Slag om Arnhem de brug vernietigd hebben uit tactische overwegingen, om te verhinderen dat Duitse troepen de Betuwe binnentrokken. Om leerlingen niet de dupe te laten worden van een gedeeltelijk onjuist correctievoorschrift, werd besloten om aan alle kandidaten het tweede scorepunt toe te kennen. Het is de laatste jaren gebruikelijk om direct na

Opgave 19 (p' 70), uit: examen GL/TL 2018-1

In juli 1934 werd een leider van de SA vermoord in München, in opdracht van de regering. Stel: je doet onderzoek naar deze moord en je hebt de keuze uit de volgende drie bronnen:

1. Een dagboek van een vrouw. Ze was in de zomer van 1935 in Berlijn en heeft daar gezien dat leden van de SA werden vervolgd. Ze schrijft in haar dagboek dat ze verschillende geruchten over de moord heeft gehoord.

2. Een Duitse krant. De krant schrijft op 3 juli 1934 op de voorpagina dat Hitler krachtig is opgetreden tegen een gevaar in de samenleving. Het artikel is geschreven op basis van officiële bronnen van de Duitse overheid.

3. Een boek over het leven van Hitler. Dit boek is geschreven in 2008 door een beroemd historicus. Hij beschrijft de moord na onderzoek van vele bronnen, zoals archieven, brieven en ooggetuigenverslagen.

> Geef met een argument aan welke bron de **meest** betrouwbare informatie bevat voor je onderzoek.

> Geef daarna met een argument aan welke bron **minder** betrouwbare informatie bevat voor je onderzoek.

De rode draad

Het nakijken is natuurlijk een serieuze zaak, maar soms mag een docent ook (glim)lachen om de antwoorden van de leerlingen. In de categorie 'leuk, maar fout':

Bij vraag 14 werd de Dodendraad ook het IJzeren Gordijn en de rode draad genoemd.

Bij vraag 20 en 21 gaf een leerling als antwoord dat Hitler in 1923 geboren was en in 1933 (dus op tienjarige leeftijd) aan de macht kwam.

Bij vraag 38 eisten de Dolle Mina's meer speeltuinen, de anti-consumptiepil en de emancipatiepil.

Bij vraag 42 zorgde de oprichting van het Eurovisie Songfestival voor optimisme omdat het ervoor zorgde dat Europese landen samen een vrolijk festival organiseerden, wat zorgde voor een betere sfeer en een betere band tussen de landen.

afloop van het examen de docenten een viertal vragen voor te leggen over het examen (*quick scan*). Uit de antwoorden blijkt dat de docenten het examen aan de moeilijke kant vonden, maar dat de lengte en de inhoudelijke aansluiting op het onderwijs goed bevonden werden. Het examen werd gewaardeerd met een gemiddelde van 6,3. Ervan uitgaande dat het hier het eerste examen betreft op basis van een vernieuwde syllabus, zijn dat hoopgevende resultaten. Vanwege de vernieuwing was er eenmalig de mogelijkheid om een aanvullende vragenlijst in te vullen.⁸ De resultaten daarvan bevestigen het hiervoor geschetste beeld, maar geven nog duidelijker aan welke veranderingen positief en negatief gewaardeerd worden. Over het algemeen zijn de resultaten heel positief en bemoedigend te noemen. Een punt van zorg is wel dat bijna 40 procent van de docenten aangeeft bij de voorbereiding van de leerlingen op het examen zelden of nooit gebruik te maken van de september- en/of maartmededelingen en 12 procent zelfs niet eens van de syllabus.

Er werden ook digitale examens voor geschiedenis afgenomen, maar alleen in de BB- en KB-leerwegen. In totaal ging het om een paar honderd leerlingen voor elke leerweg. Het afnemen van een digitaal examen biedt nieuwe mogelijkheden ten opzichte van een papieren examen. Dit jaar kregen leerlingen bijvoorbeeld vragen waarbij afbeeldingen in chronologische volgorde geslept moesten worden en vragen die beantwoord moesten worden aan de hand van filmfragmenten. Bij dit soort vragen ligt de nadruk meer op het kijken dan op het lezen. Dat kan voor deze doelgroep een voordeel zijn.

Uit de behaalde resultaten bleek dat de digitale examens BB en KB niet moeilijker waren dan voorgaande jaren. Wel waren er grote verschillen in moeilijkheid tussen de vragen onderling.

Een vraag over Anne Frank werd door bijna alle leerlingen goed gemaakt. Een vraag over de Dodendraad daarentegen werd als moeilijk ervaren. Dit kan te maken hebben met het feit dat dit onderwerp pas dit jaar aan de leerstof is toegevoegd. Enkele leerlingen hadden blijkens de database van het LAKS inderdaad opmerkingen gemaakt over het feit dat sommige vragen over voor hen onbekende stof gingen. Maar niet alle slecht gemaakte vragen hadden betrekking op nieuwe onderwerpen. Ook een onnodig ingewikkelde vraagstelling leverde mogelijk in enkele gevallen moeilijkheden op. Het blijft daarom voor de examenmakers een punt van aandacht om goed te kijken naar wat de beste manier is om deze doelgroep te benaderen.

Al met al zijn de eerste papieren en digitale examens, gebaseerd op de vernieuwde syllabus, positief-kritisch ontvangen. De resultaten van de *quick scan* na afloop van het examen zijn bemoedigend te noemen, evenals de psychometrische gegevens en de vastgestelde N-term. Dat is geen reden om nu tevreden achterover te leunen. Examenmakers zullen nog beter op het taalgebruik en vraagformuleringen moeten letten. Verder is het van belang om de vernieuwde syllabus en de brochure nog nadrukkelijker onder de aandacht van de docenten te brengen. De ingeslagen weg van de vernieuwing wordt breed ondersteund. Dat is goed nieuws! ■

De auteurs danken Ron van den Beemt, Esther Kuijs en Gerard Rozing voor hun opmerkingen en bijdragen.

Linkerpagina boven: Een uitreisdocument van Duitsland naar Polen met een stempel van de Gestapo erin (linksboven) die toestemming gaf om het land te verlaten. 1938.

Linkerpagina onder: De verwoeste brug over de Nederrijn bij Arnhem, 1945. Fotograaf onbekend. Bron: Nationaal Archief.

Voorbeeld van een vraag uit het digitale examen BB 2018

Deze vraag illustreert een belangrijk voordeel van een digitaal examen. Er zijn drie afbeeldingen te zien uit verschillende tijdvakken: een foto van mannen in de rij voor een stempel, een boekje over de Marshallhulp en een foto van vrouwen met een spandoek over vrouwenrechten. Leerlingen moeten met de muis drie begrippen naar de bijbehorende drie afbeeldingen slepen. Bij de eerste afbeelding hoort 'crisistijd', bij de tweede 'wederopbouw', bij de derde 'Tweede Feministische Golf'. Het voordeel van deze vraagvorm is dat de leerling het begrip direct onder de gekozen afbeelding ziet staan en daardoor gemakkelijker kan beoordelen of zijn of haar antwoord juist is en dit eventueel kan corrigeren.